

С. Ф. Смерічевський
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри банківської та біржової справи
Донецького державного університету управління

Є. Ю. Свірідов
кандидат економічних наук,
докторант Донецького державного
університету управління

УДК 336.76+69.003

БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ В СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Узагальнено об'єкти, суб'єкти, порядок розкриття і методи захисту банківської таємниці. Визначено типологію банківської таємниці, особливості джерел її виникнення для комерційних банків і Національного банку України. Визначено характеристики банківської таємниці як інструмента забезпечення економічної безпеки держави прямої або опосередкованої дії.

Ключові слова: банківська таємниця, об'єкти, суб'єкти, розкриття, методи захисту, економічна безпека, держава

Банківська таємниця за своїм правовим режимом відноситься до таємної інформації з обмеженим доступом, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству й державі. Незаконне розкриття банківської таємниці може призвести до розширення тенденції вилучення коштів вкладниками, до поглиблення кризи з ліквідністю та до руйнування банківської системи загалом [1]. У зв'язку із цим вона повинна суворо оберігатися законодавством, утім, в Україні відсутній закон про банківську таємницю. Виходячи з цього, вітчизняні банки надають інформацію про свою діяльність у десятки різних інстанцій, що деякою мірою знижує рівень їх фінансової безпеки. Водночас банки не отримують від державних структур належної інформації про великі розкрадання грошових коштів, виявлення фальшивих грошових знаків, недобросовісних клієнтів, що також явно не підвищує ступеня фінансової безпеки [2, с. 19].

Питання забезпечення банківської безпеки знаходяться у центрі уваги багатьох науковців. Погоджуємося з М. М. Ясинком, що інститут банківської таємниці — це, передусім, інститут захисту прав та інтересів як фізичних, так і юридичних осіб стосовно фінансової незалежності, з одного боку, а з іншого, — це захист ділової репутації банків та банківської системи в цілому [3, с. 69]. У статті В. Р. Ткачук розглянуто принципи розроблення та рекомендації щодо практичного впровадження правил роботи з документами, що містять банківську таємницю, визначено зони відповідальності працівників банківських установ з метою забезпечення інформаційної безпеки та стабільної діяльності в умовах високо конкурентного ринку [4]. В. П. Паліюк логічно та послідовно перейшов до дослідження кола суб'єктів, які за законом мають право вимагати безпосередньо від банку розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, оскільки їх перелік є вичерпним і може бути змінений лише на підставі закону [5].

Метою статті є формалізація банківської таємниці як інструмента забезпечення безпеки національної економіки.

Окремі правові категорії, які є окремими видами інформації, можуть носити міжгалузевий характер, як, наприклад, категорія “таємниця”. Системою суміжних термінів є “державна таємниця”, “банківська таємниця”, “комерційна таємниця”, “службова таємниця”, “лікарська таємниця”, “професійна таємниця”, “таємниця страхування”, “нотаріальна таємниця”, “адвокатська таємниця” [6, с. 135].

З метою забезпечення стабільного та ефективного функціонування національної економіки держава створює умови та надає гарантії зайняття банківською діяльністю, головною з яких є банківська таємниця. У зв'язку з цим правовий інститут банківської таємниці є обов'язковим атрибутом правової системи держави, зміст якої зумовлюється особливостями економіко-правової доктрини та формуванням нормативної бази [7, с. 27]. Банківська таємниця може бути складовою поняття “державна таємниця”. Державна таємниця (також — секретна інформація) — вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані державною таємницею і підлягають охороні державою [8].

Правовий інститут банківської таємниці, як і будь-якої іншої таємниці, можна умовно представити трьома взаємно поєднаними складовими:

- 1) загальна частина (визначення банківської таємниці, принципи та критерії віднесення інформації до банківської таємниці, правові ознаки тощо);
- 2) режим таємниці (правовий механізм обмеження доступу до інформації, що складає банківську таємницю);
- 3) санкції (юридична відповідальність за протиправні дії з інформацією, що складає банківську таємницю).

Сукупність правових норм, що регламентує відносини у сфері БТ і утворює окремий правовий інститут, оскільки їй властиві однорідність фактичного змісту, єдність правових норм [9].

Термін “банківська таємниця” традиційно трактують у двох основних значеннях. По-перше, під банківською таємницею в широкому сенсі розуміється різновид комерційної таємниці, тобто конфіденційні відомості, які належать банку [10, с. 11]. По-друге, під банківською таємницею у вузькому сенсі є необхідність кредитної установи зберігати таємницю по операціях клієнтів, обгороджування банківських операцій, рахунків і вкладів своїх клієнтів і кореспондентів від ознайомлення з ними сторонніх осіб.

Комерційну таємницю залежно від змісту відомостей, які вона містить, можна розглядати як конфіденційну інформацію, так і іншу передбачену законодавством таємницю, крім державної таємниці [11]. Комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які, звичайно, мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці [12]. У Верховну Раду України був поданий законопроект “Про основні засади охорони комерційної таємниці в Україні”, який відхилено [13].

Правовий режим банківської таємниці визначається ст.ст. 1058, 1076 Цивільного кодексу України, ст.ст. 60–62 Закону України “Про банки і банківську діяльність”. Банк гарантує таємницю банківського рахунка, операцій за рахунком і відомостей про клієнта. Відомості про операції та рахунки можуть бути надані тільки самим клієнтам або їхнім представникам. Іншим особам, у тому числі органам державної влади, їхнім посадовим і службовим особам, такі відомості можуть бути надані виключно у випадках та в порядку, встановлених законом про банки і

банківську діяльність. У разі розголошення банком відомостей, що становлять банківську таємницю, клієнт має право вимагати від банку відшкодування завданих збитків та моральної шкоди. Інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та відносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку, є банківською таємницею [14].

Об'єктами банківської таємниці є відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України; операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди; фінансово-економічний стан клієнтів; системи охорони банку та клієнтів; інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи — клієнта, її керівників, напрями діяльності; відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація; інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню; коди, які використовуються банками для захисту інформації.

Інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду, становить банківську таємницю. Інформація про банки чи клієнтів, отримана Національним банком України відповідно до міжнародного договору або за принципом взаємності від органу банківського нагляду іншої держави для використання з метою банківського нагляду або запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансуванню тероризму, становить банківську таємницю.

Національний банк України здійснює методологічне забезпечення з питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить банківську таємницю. Рішення Ради Національного банку підлягають оприлюдненню, крім випадків, коли такі рішення становлять державну, банківську або службову таємницю відповідно до закону [15]. Членам Ради Національного банку забороняється розголошувати державну, банківську або службову таємницю, яка стала їм відома у зв'язку із здійсненням ними їхніх повноважень відповідно до Регламенту. Службовцям Національного банку забороняється розголошувати інформацію, що становить державну таємницю, банківську таємницю або іншу конфіденційну інформацію, яка стала відома їм у зв'язку з виконанням службових обов'язків, і в разі припинення роботи в Національному банку, крім випадків, передбачених законодавством України.

Національний банк України відповідно до міжнародного договору України або за принципом взаємності має право надавати інформацію, отриману при здійсненні нагляду за діяльністю банків, органу банківського нагляду іншої держави, а також отримувати від органу банківського нагляду іншої держави таку інформацію. Надана (отримана) інформація може бути використана виключно з метою банківського нагляду або запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансуванню тероризму.

3 жовтня 2011 року у м. Стокгольм, Швеція, відбулося підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Національним банком України і Органом фінансового нагляду Швеції щодо співробітництва у сфері нагляду за кредитними установами. Підписаний документ регламентує співпрацю двох наглядових органів у різних сферах банківського нагляду, включаючи взаємний обмін інформацією про загальний стан банківських систем і окремих банківських установ, відкриття та ліцензування філій та дочірніх підприємств іноземних банків, проведення безвізного нагляду та інспектування таких установ, здійснення консолідованого нагляду, запобігання використанню банків для легалізації кримінальних доходів тощо. Важливим положенням цього документа є зобов'язання сторін щодо збереження конфіденційності інформації, що становить банківську таємницю, та її використання виключно з наглядовою метою. Аналогічні двосторонні документи про співпрацю у сфері банківського нагляду підписані Національним банком України

з наглядовими органами фінансового нагляду Білорусі, Вірменії, Киргизії, Кіпру, КНР, Латвії, Литви, Люксембургу, Польщі, Російської Федерації, Туреччини та Угорщини.

Банки зобов'язані забезпечити збереження банківської таємниці шляхом обмеження кола осіб, які мають доступ до інформації, що становить банківську таємницю; організації спеціального діловодства з документами, що містять банківську таємницю; застосування технічних засобів для запобігання несанкціонованому доступу до електронних та інших носіїв інформації; застосування застережень щодо збереження банківської таємниці та відповідальності за її розголошення у договорах і угодах між банком і клієнтом.

Службовці банку при вступі на посаду підписують зобов'язання щодо збереження банківської таємниці. Керівники та службовці банків зобов'язані не розголошувати та не використовувати з вигодою для себе чи для третіх осіб конфіденційну інформацію, яка стала відома їм при виконанні своїх службових обов'язків. Працівники служби внутрішнього аудиту при призначенні на посаду дають письмове зобов'язання про нерозголошення інформації щодо діяльності банку та збереження банківської таємниці відповідно до вимог гл. 10 Закону України "Про банки і банківську діяльність".

Банк має право надавати інформацію, яка містить банківську таємницю, приватним особам та організаціям для забезпечення виконання ними своїх функцій або надання послуг банку відповідно до укладених між такими особами (організаціями) та банком договорів, у тому числі про відступлення права вимоги до клієнта, за умов, що передбачені договорами функції та/або послуги стосуються діяльності банку. Приватні особи та організації, які при виконанні своїх функцій або наданні послуг банку безпосередньо чи опосередковано отримали конфіденційну інформацію, зобов'язані не розголошувати цю інформацію і не використовувати її на свою користь чи на користь третіх осіб. У разі заподіяння банку чи його клієнту збитків шляхом витоку інформації про банки та їх клієнтів з органів, які уповноважені здійснювати банківський нагляд, збитки відшкодовуються винними органами.

Інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками у таких випадках: на письмовий запит або з письмового дозволу власника такої інформації; за рішенням суду; органам прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Антимонопольного комітету України — на їх письмову вимогу щодо операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу; органам Державної податкової служби України на їх письмову вимогу щодо наявності банківських рахунків; центральному органу виконавчої влади із спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу на його запит щодо фінансових операцій, пов'язаних з фінансовими операціями, що стали об'єктом фінансового моніторингу (аналізу) згідно із законодавством щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а також учасників зазначених операцій; органам державної виконавчої служби на їх письмову вимогу з питань виконання рішень судів та рішень, які підлягають примусовому виконанню відповідно до Закону України "Про виконавче провадження", щодо стану рахунків конкретної юридичної особи або фізичної особи, фізичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності. Проте встановлений законом режим банківської таємниці не має абсолютного характеру, оскільки передбачено правомірні правові дії щодо розкриття такого виду інформації [16]. Саме на суд як орган державної влади покладено обов'язок у кожному конкретному випадку оцінити нагальну потребу в розкритті такої інформації.

Оскільки розкриття банківської таємниці може здійснюватись безпосередньо банками або на підставі рішення суду та виключно на підставах і у порядку,

передбаченими законом, суд повинен розмежовувати ці підстави, кола суб'єктів, уповноважених на отримання відповідної інформації та її обсягу, у зв'язку із цим при розгляді справи слід ураховувати положення Податкового кодексу України [17]. Відповідно до п. 17.1 Податкового кодексу платник податків має право на нерозголошення контролюючим органом (посадовими особами) відомостей про такого платника без його письмової згоди та відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, державну, комерційну чи банківську таємницю та стали відомі під час виконання посадовими особами службових обов'язків, крім випадків, коли це прямо передбачено законами.

Таким чином, відмінності банківської у вузькому сенсі таємниці від комерційної:

— абсолютний характер правовідносин (один уповноважений — усі зобов'язані) і відносний при банківській таємниці (один уповноважений — один зобов'язаний; клієнт — банк);

— комерційна таємниця виникає унаслідок укладення договору по основній діяльності підприємства (банку), тоді як відомості, що становлять банківську таємницю, мають додатковий характер до укладеного основного договору між банком і клієнтом;

— для комерційної таємниці важлива охорона суті, для банківської таємниці — охорона невідомості самого факту її наявності, самого факту відносин банку і клієнта;

— розкриття комерційної таємниці третім особам диктується фактом отримання прибутку, а надання відомостей, що становлять банківську таємницю (клієнтом банку, банком третім особам), завжди має вимушений характер;

— володаря комерційної таємниці стимулює охороняти її можливість отримання прибутків, банк же охороняє банківську таємницю унаслідок цінності відносин із клієнтом;

— комерційна таємниця може бути надана за плату, в той же час купівля-продаж банківської таємниці завжди має незаконний характер;

— комерційна таємниця для усіх осіб має статус таємниці; банківська таємниця не має такого статусу стосовно осіб, проінформованих про неї клієнтом банку.

Розглянуті відмінності настільки істотні, що не дозволяють розглядати банківську таємницю у вузькому сенсі як різновид комерційної таємниці і примушують розглядати її швидше як різновид таємниці професійної. Професійна таємниця відрізняється від комерційної тим, що носій першої не має особистої зацікавленості в її конфіденційності при похідному характері його прав на ці відомості. Таку зацікавленість встановлює законодавець, накладаючи на банківських службовців обов'язок дотримання банківської таємниці і перетворюючи банки на гарантів виконання цих обов'язків.

Правила зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці затверджено постановою Національного банку України від 13 квітня 2011 р. № 105 [18]. Доступ до інформації, яка містить банківську таємницю, може бути забезпечений самим банком через розкриття або розголошення. У разі розкриття мова йде про право банку, а в деяких випадках і обов'язок, а от щодо розголошення — це безпосереднє порушення конкурентного законодавства з ознаками недобросовісної конкуренції [19]. Особи, винні в порушенні порядку розкриття та використання банківської таємниці, несуть відповідальність згідно із законами України.

Висновки:

1. Поняття “банківська таємниця” може розглядатися у широкому і вузькому змісті. У широкому значенні банківська таємниця тотожна комерційній, оскільки комерційні банки створюються з метою отримання прибутку у процесі здійснення банківських операцій і надання банківських послуг. У вузькому значенні банківська

таємниця виникає у відносинах банків з персоніфікованими клієнтами і тотожна професійній таємниці.

2. Банківська таємниця має відносний характер, оскільки передбачено правомірні правові дії щодо розкриття такого виду інформації перед органами, які забезпечують національну безпеку. Банківська таємниця виступає інструментом забезпечення економічної безпеки держави прямої або опосередкованої дії. Об'єктами прямого впливу є системи охорони банків та захисту інформації про банківську діяльність, що створює умови для надійного банківського обслуговування суб'єктів національної економіки. Об'єктами опосередкованого впливу є відомості про банківські рахунки, операції, фінансово-економічний стан, комерційну діяльність клієнтів тощо, що забезпечує довіру до банківської системи і захист економічної конкуренції.

3. Важливу роль у забезпеченні безпеки національної економіки відіграє Національний банк України, який здійснює методологічне керівництво з питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить банківську таємницю, співпрацює з наглядовими органами інших держав із питань національної безпеки.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є обґрунтування механізмів забезпечення схоронності банківської таємниці.

Список використаних джерел

1. Луспенник, Д. Д. Ґрунтовне науково-практичне дослідження питань, пов'язаних із розкриттям банківської таємниці — одного з основних елементів банківської системи [Рецензія на книгу В. П. Паліюка "Особливості розкриття банківської таємниці судами" / [Текст] / Л. Л. Луспенник // Вісник Верховного Суду. — 2011. — № 3 (127). — С. 48.
2. Смерічевський, С. Ф. Безпека банківської діяльності: навчальний посібник [Текст] / С. Ф. Смерічевський, П. Є. Житний, В. В. Тищенко. — Донецьк : ВІК, ДонДУУ, 2012. — 232 с.
3. Ясинок, М. М. Розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю є новим видом справ в окремому провадженні [Текст] / М. М. Ясинок // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2009. — № 2 (88). — С. 67–71.
4. Ткачук, В. Р. Розробка загальних рекомендацій щодо встановлення правил роботи з документами, що містять банківську таємницю / В. Р. Ткачук // Економічні науки. — Сер. Облік і фінанси. — 2008. — Вип. 5 (20). — Ч. 2 [Електронний ресурс] Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. — URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2008_5_2/zbirnik_O_FN_5_Ч_2_255.pdf.
5. Паліюк, В. П. Особливості розкриття банківської таємниці судами [Текст] : [наук.-практ. посіб.] / В. П. Паліюк ; Акад. суддів України. — [вид. 2-ге, випр. та допов.]. — К. : Юстиніан, 2009. — 382 с.
6. Пілат, Є. Об'єкти правовідносин в інформаційній сфері [Текст] / Є. Пілат // Вісник Львівського національного університету. — Серія: Юридична. — Вип. 53. — Львів, 2011. — С. 132–140.
7. Путренко, А. М. Банківська таємниця: правовий аналіз [Текст] / А. М. Путренко // Фінансове право. — 2011. — № 3 (17). — С. 26–29.
8. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-ХІІ [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>.
9. Ємельянов, С. Л. Проблемні аспекти організаційно-правового захисту банківської таємниці в Україні / С. Л. Ємельянов // Право і безпека. — 2011. — № 3 (40) [Електронний ресурс] Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. — URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2011_3/PB-3/PB-3_43.pdf.
10. Подоляка, А. Правове регулювання захисту комерційної таємниці [Текст] / А. Подоляка // Вісник Академії управління МВС. — 2010. — № 4. — С. 9–14.
11. Князев, С. Комерційна таємниця в Україні: особливості організаційно-правового впровадження / С. Князев // Юридичний журнал. — 2006. — № 6 [Електронний ресурс] Юстиніан. — URL : <http://justinian.com.ua/article.php?id=2305>.

12. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
13. Про основні засади охорони комерційної таємниці в Україні : проект Закону від 02.10.2006 р. № 2249 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. — URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=281.
14. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
15. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
16. Про судову практику в цивільних справах про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб : постанова Вищого спеціалізованого суду від 30.09.2011 р. № 10 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-11>.
17. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
18. Про внесення зміни до Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці : постанова Національного банку України від 13.04.2011 р. № 105 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0796-11>.
19. Михальчишин, Н. Л. Проблема закритості інформації, яка містить банківську таємницю / Н. Л. Михальчишин // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. — 2011. — № 2 [Електронний ресурс] Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. — URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vviem/2011_2/28.pdf.

Надійшла до редакції 12.03.2012

Смеричевский С. Ф., Свиридов Е. Ю. Банковская тайна в системе безопасности национальной экономики

Обобщены объекты, субъекты, порядок раскрытия и методы защиты банковской тайны. Определена типология банковской тайны, особенности источников ее возникновения для коммерческих банков и Национального банка Украины. Определены характеристики банковской тайны как инструмента обеспечения экономической безопасности государства прямого или опосредствованного действия.

Ключевые слова: банковская тайна, объекты, субъекты, раскрытие, методы защиты, экономическая безопасность, государство.

Smerichevskyi, S. F.; Sviridov, Ye. A Bank Secret is in the System of Safety of National Economy

The objects, subjects, order of opening and methods of defence of bank secret are generalized. The type of bank secret, feature of sources of her origin for commercial banks and National bank of Ukraine is determinated. The descriptions of bank secret as to the instrument of providing of economic security of the state of direct or mediated action are determinated.

Key words: bank secret, objects, subjects, opening, methods of defence, economic security, state.

